
UDK811.135.8'34
81'342
Izvorni znanstveni rad

Žarko Muljačić
Zagreb, Hrvatska

EFEMERNI KRČKOROMANSKI (VELJOTSKI) FONEM /Y/

SAŽETAK

Autor pokazuje da se Lausbergovo izlaganje o daljem "životu" fonema /y/ koji je (vjerojatno na razmeđi 8. i 9. st.) prodro iz srednjogrčkoga u veljotski fonološki sustav mora revidirati uzimanjem u obzir impakta koji je na poddijalekt A jednojezičnih autohtonih krčkih Romana (Veljota) izvršio poddijalekt B dvojezičnih krčkih Hrvata (koji su u toku suživota na otoku naučili veljotski kao L2). Po autorovu mišljenju oni su fonem /y/ koji nije postojao u hrvatskome transfonemizirali na jedini mogući način, tj. diftongom jo čije dvije sastavnice u sintezi spajaju distinktivna obilježja stranog fonema, tj. "anteriornost" i zaokruženost. S obzirom da romanski fonemi /y/ u većini romanskih jezika ne palataliziraju prethodne /k/, /g/, ovo je rješenje bolje, jer su romanske grupe u kojima su se zbog hijata dotakli /k/ i /j/ (odnosno /t/ i /j/) siguran primjer najstarijih romanskih palatalizacija (usp. trosložno FACIE > *facje > tal., s promjenom deklinacije, faccia; PARENTIUM > *Parentju > *Parenču "Poreč").

Ključne riječi: fonologija, veljotski govor

Autor u načelu prihvaća poznatu hipotezu H. Lausberga (1967, 1969), po kojoj je latinski izgovor dvojezičnih Grka prouzročio nastanak novog fonema /y/ u autohtonom romanskom govoru stanovnika grada Krka, ali odbija njegovo (dosta rezervirano) mišljenje da bi do analognih pojava iz istog uzroka bilo došlo u rumunjskom, furlanskom i u nekim južnotalijanskim govorima. Lausberg konkretno misli da su diftonzi u lat. trofonematskim grupama /kwi/, /gwi/, /kwe/, /gwe/ bili monoftongizirani (u čemu ga možemo slijediti), s time da su vokali bili transfonemizirani u zaokružene foneme srednjeg reda (tj. /y/ i, u grčkome nepostojeći, /ō/), od čega je samo prvo vjerojatno, i samo u veljotskome. Naravno, za doba prije nestanka fonema /y/ u grčkome (10.-11. st.; usp. Karvounis et al., 2002:29) nedostaje romanska dokumentacija, no logičkim se domišljanjem dade zaključiti da je strani fonem /y/ prodro barem u veljotski fonološki sustav, jer se dokumentirani veljotski primjeri (na žalost tek iz 19. st.) ne mogu drugačije objasniti. Kao dijete svog vremena (u kome plurilingvistički model druge faze sociolingvističke škole nije još postojao) Lausberg nije mogao pretpostaviti da su na Krku postojala dva veljotska poddijalekta, tj. onaj Hrvata kojima je naučeni veljotski postao L2 (B), i onaj jednojezičnih Veljota (A), i da je prvi, koji je postao prestižan kad je Krk ušao u Zvonimirovu Hrvatsku, mogao bitno utjecati na razvoj veljotskog vokalizma. Stoga se Lausbergovo domišljanje mora zamijeniti jednostavnijim i logičnijim. Autor do njega nije došao na prečac nego nakon desetak godina lutanja po stanputicama (1991-2000).

U svojoj prvoj fazi, koja je došla do značajnih rezultata, ali nije do kraja kritički analizirala ograničenost Lausbergove hipoteze i njene očite griješke kad je u pitanju veljotski, autor je (Muljačić, 1995:35-37; v. i pretisak, Muljačić, 2000:403-408, i prijevod, Muljačić, 1999:12-17) pogriješno mislio da su krčki dvojezični Hrvati strani fonem /y/ transfonemizirali u veljotskom *ore croatico* svojim nezaokruženim stražnjim vokalom prvog stupnja otvora, tj. s *jery* (koji se tu bilježi znakom poznatim iz međunarodne transkripcije, tj. prekriženim i: /ɨ/). Autor je shvatio tek 2000. da ta "stranputica" ne vodi ničemu.

Rješenje ovog problema izneseno je u trima recentnim radovima (Muljačić, 2001:280; Muljačić, 2002a:949-950; Muljačić, 2002b:436-438). Do njega sam došao studirajući pseudoromanizme u hrvatskome i u nekim drugim slavenskim jezicima (pa tako i prave i tobožnje romanizme u ruskome). Ne ulazeći u pojedinosti tih rezultata (moj referat iz listopada 2002. je u tisku) ovdje mogu spomenuti da su mi brojne ruske posuđenice u kojima se strano /y/ reproducira s /ju/ (pisanim ligaturom ю) sugerirale da su krčki Hrvati mogli u analognoj situaciji slično postupiti, tj. da su strani fonem /y/ transfonemizirali kako su najbolje umjeli.

Moje rješenje (dvoglas *jo*) kompromisno je (sadrži palatalni polukonzonant /j/ i zaokruženi samoglasnik /o/). Ono tumači mnogo jednostavnije sve kasnije promjene: 1. palatalizaciju (do koje dolazi jotovanjem¹ u L2); 2. dosta kasniju diftongaciju, do koje dolazi samo u otvorenim slogovima pod naglaskom (usp. LUNA > *ljojna "mjesec" > *lojna*; sitne "teškoće" nije teško objasniti²); 3. ne iziskuje postuliranje (ma i efemernog) fonema /y/, /ō/ u

ostalim jezicima.³ Ono ne rješava međutim sva pitanja koja su očita ili bi se mogla postaviti, tj.: 1. zašto drugi dio diftonga ne završava velarnim polukonsonantom (kao na pr. u slučaju CORONA > *koruna > *koroŋna > koraŋna "kruna") nego slijedi obrazac silaznih diftonga, kojima je prvi dio prednji vokal (/E/ > *eφ > aj)?; 2. koliko je dosad poznato, na Krku nije bilo grčkih kolonija (no postoje ne beznačajni grecizmi, čak i apelativi, cfr. hrv. *d(e)rmun* "šuma", usp. Bartoli, 2000:345). Logički se može pretpostaviti da je Krk igrao važnu stratešku ulogu u ratu koji se pripremao i vodio i na našim prostorima između Franačkog i Istočnog Carstva (koje se nikad nije službeno zvalo Bizantskim, nego Romejskim, jer se smatralo jednim zakonitim sljednikom propalog Rimskog Carstva), nakon što su Franci uništili Avarsku Državu u Panoniji (i šire) (tj. ca 800-812). To praktički znači da su na Krku bile locirane znatne vojne snage i upravni aparat koji su govorili grčki. Nastavak rado prepuštam stručnim povjesničarima (v. Cabanes, 2001).

REFERENCIJE

- Bartoli, G.** (2000). *Il Dalmatico. Resti di un'antica lingua romanza parlata da Veglia a Ragusa e sua collocazione nella Romània appennino-balcanica, a cura di Aldo Duro*. Roma: Istituto della Enciclopedia Italiana.
- Bielfeldt, H. H.** (1982). *Russisch-Deutsches Wörterbuch*. 14. durchgesehene Auflage. Berlin: Akademie-Verlag.
- Cabanes, P.** (éd.) (2001), *Histoire de l'Adriatique*. Paris: Éditions du Seuil.
- Eichenhofer, W.** (1989). *Diachronie des betonten Vokalismus im Bündnerromanischen seit dem Vulgärlatein*. Chur: Società retoromantscha.
- Eichenhofer, W.** (1999). *Historische Lautlehre des Bündnerromanischen*. Tübingen: G. Narr.
- Karvounis, Ch. et alii** (2002). Griechisch (Altgriechisch, Mittelgriechisch, Neugriechisch). U M. Okuka i sur., Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Bd. 10. *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, 21-46 (s 1 tablicom i 4 zemljovidima). Klagenfurt/Celovec: Wieser Verlag.
- Lausberg, H.** (1967). *Romanische Sprachwissenschaft. II. Konsonantismus*. Zweite, durchgesehene Auflage. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Lausberg, H.** (1969). *Romanische Sprachwissenschaft. I. Einleitung und Vokalismus*. Dritte, durchgesehene Auflage. Berlin: Walter de Gruyter & Co.
- Liver, R.** (1995). Bündnerromanisch. U G. Holtus i sur., *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*. Band/Volume II, 2, 68-81. Tübingen: Niemeyer.
- Liver, R.** (1999). *Rätoromanisch. Eine Einführung in das Bündnerromanische*. Tübingen: G. Narr.

- Muljačić, Ž.** (1972). *Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika*. Drugo prošireno i prerađeno izdanje. Zagreb: Školska knjiga.
- Muljačić, Ž.** (1995). Il dalmatico. U G. Holtus i sur., *Lexikon der Romanistischen Linguistik (LRL)*. Band/Volume II, 2, 32-42. Tübingen: G. Narr.
- Muljačić, Ž.** (2000). *Das Dalmatische. Studien zu einer untergegangenen Sprache*. Köln – Weimar – Wien: Böhlau Verlag.
- Muljačić, Ž.** (2001). I contatti greco-, croato- e albanico-tardolatini come fattori della 'genesì' delle lingue dalmato-romanze. U G. Urso (ur.), *Integrazione mescolanza rifiuto. Incontri di popoli, lingue e culture in Europa dall'Antichità all'Umanesimo. Atti del convegno internazionale, Cividale del Friuli, 21-23 settembre 2000, 277-285*. Roma: L'Erma Bretschneider.
- Muljačić, Ž.** (2002a). Dalmatisch. U M. Okuka i sur. (ur.), *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*. Bd. 10. *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*, 347-350. Klagenfurt/Celovec: Wieser Verlag.
- Muljačić, Ž.** (2002b). A che punto sono gli studi dalmatistici all'alba del Duemila? U F. Sabatini (ur.), *L'Accademia della Crusca per Giovanni Nencioni*, 433-442. Firenze: Le Lettere.
- Okuka, M. i sur. (ur.)** (2002). *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens*. Bd. 10. *Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens*. Klagenfurt/Celovec: Wieser Verlag.

BILJEŠKE

- ¹ Analizirajući najpoznatije veljotske primjere, tj. *čonko* "petnaest" < QUINDECIM, *anĝola* "jeglulja" < ANGUILLA (Lausberg, 1967:23-24; 64) i one koji su u latinskome sadržavali fonem /U:/ koji se u najstarijem veljotskom defonemizirao prijelazom u /y/ (usp. *čol* "stražnjica" < CULUM, cfr. Lausberg 1969:163-164), Lausberg je, usprkos činjenici da /y/ u većini romanskih jezika i dijalekata ne palatalizira prethodne velare /k/ i /g/ (v. francuski *cul*), pretpostavio da veljotski /y/ (koji on transkribira slovom *ü*) to može poput analognih fonema u nekim malobrojnim francuskim i frankoprovansalskim govorima i u dvama retoromanskim minijezicima (surselvanskome i engadinskome; o tome v. Liver, 1995:77; Eichenhofer, 1989; Eichenhofer, 1999). U njegovoj grafiji leksem QUINDECIM doživio je sljedeći niz promjena: > *kündeke > *ćundeke* > *ćoinko > *ćonko* (Lausberg, 1967:24) (po mom je mišljenju pretposljednja vjerojatno suvišna, jer nema dokaza da su u zatvorenom naglašenom slogu diftongirali baš svi veljotski vokali). Po mom je mišljenju stvar mnogo jednostavnija: QUINDECI(M) > **kyn(de)k* > *kjonkə > *čonkə > *čonko* (u zadnjoj je fazi veljotski podlegao utjecaju adstratnih jezika (koji nisu posjedovali schwa) i na to mjesto "pogriješno restituirao /o/ mjesto zakonomjerno očekivanoga /a/).
- ² Pošto veljotski ne posjeduje fonem palatalni likvid (/ʎ/), došlo je u kasnije doba, zbog silazne diftongacije u otvorenom slogu čiji je cilj bio sprječavanje možebitne konfuzije

---

prouzrokovane degeminacijom, do triftonga *joɣi koji je u idućoj fazi pojednostavljen ispadanjem prve komponente.

- ³ Dopuštam mogućnost da su u rumunjskome, furlanskome i u nekim južnotalijanskim dijalektima grupe /qui/ itd. skraćene nestankom fonema /w/ koji Grci nisu mogli izgovoriti što je vidno iz grafije nekih rimskih vlastitih imena u grčkom izvorniku Novog Zavjeta (Lausberg, 1967:24, spominje AQUILA > Ακύλας i QUIRINUS > Κυρῆνος). Iz toga je sasvim dovoljno zaključiti da su, pod grčkim utjecajem, neke pojavnice romanskih fonema /k/, /g/ došle u izravan dodir s /i/, /e/, dok je palatalizacija u iskonskim grupama /ki/, /ke/ itd. još bila u punom jeku; usp. sudbinu riječi CIMICE, CIVITATE. Opće je poznat primjer gdje je do sličnog "sudara" došlo bez grčkog utjecaja (usp. QUINQUE "pet" koji se, zbog disimilacije, izmijenio u CINQUE; početni fonem /k/ je u skoro svim romanskim jezicima bio palataliziran isto kao /k/ u CIMICE). Dovoljno je, dakle, pretpostaviti, da su Prarumunji QUAERERE pod grčkim utjecajem izgovarali *[kerere] iz čega su dobili *cere*, ili da su Prafriulanci QUID > *kwe izgovarali *[ke], od čega su dobili *ce* (izg. [če]). Za /y/ nema potrebe.
-

Žarko Muljačić
Zagreb, Croatia

AN EPHEMERAL KRK-ROMANCE (VEGLIOTE) PHONEME /Y/

SUMMARY

The author shows that Lausberg's remarks on further „life“ of the phoneme /y/ that entered the Vegliote phonological system from the Middle-Greek (probably between the 8th and the 9th century) have to be revised taking into consideration the impact of subdialect B of bilingual Croats from Krk (who learnt Vegliote as L2 while coexisting on the island) on the subdialect A of monolingual native Romans from Krk (Vegliotes). In the author's opinion, they transphonemized the phonem /y/, which did not exist in Croatian, in the only possible way, that is in the diphthong jo. Its two parts synthesize the distinctive features of the foreign phoneme, that is „anteriority“ and roundness. Considering the fact that the Romance phonemes /y/ do not palatalize the preceding /k/ and /g/, this is a better solution because Romance groups, in which /k/ and /j/ (/t/ and /j/) came into contact due to hiatus, are certain examples of the oldest Romance palatalizations (c.f. three-syllable FACIE > *facje > ital., with the change of declension, faccia; PARENTIUM > *Parentju > *Parenču "Poreč").

Key words: phonology, Vegliote